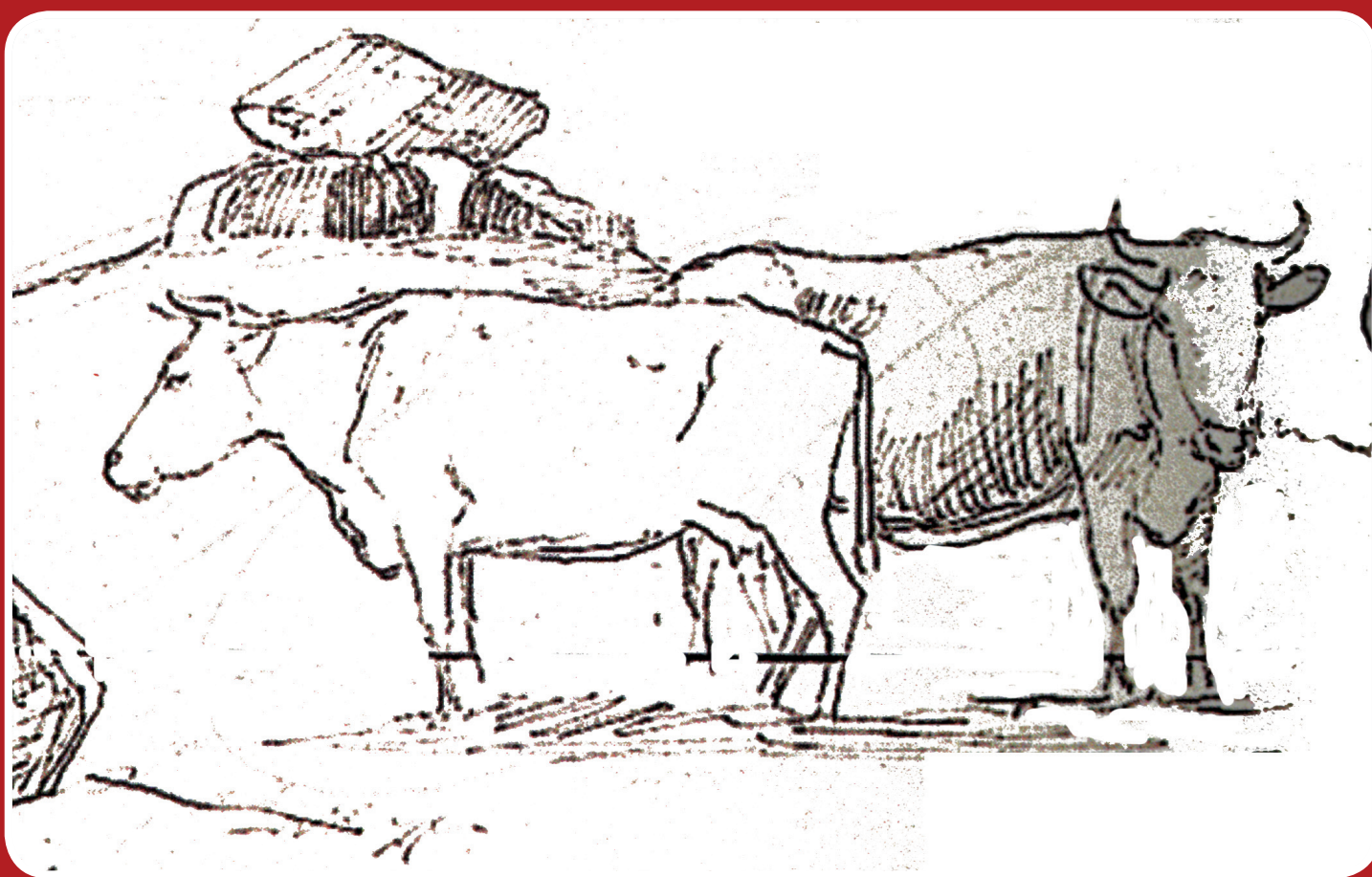

Kortlægning af partnerskab gennem natur- og landskabspleje

Yonatan Schvartzman

HUSDYRBRUG NR. 4 • NOVEMBER 2006

Kortlægning af partnerskab gennem natur- og landskabspleje

Yonatan Schwartzman

Afdeling for
Genetik og Bioteknologi
Forskningscenter Foulum
Postboks 50
8830 Tjele

Interne rapporter indeholder hovedsagelig forskningsresultater og forsøgsopgørelser som primært henvender sig til DJF medarbejdere og samarbejdspartnere. Rapporterne kan ligeledes fungere som bilag til temamøder. Rapporterne kan også beskrive interne forhold og retningslinier for DJF.

Rapporterne koster i løssalg:

Op til 50 sider: pr. stk. DKK 55,-

Over 50 sider: pr. stk. DKK 85,-

Over 75 sider: pr. stk. DKK 110,-

Henvendelse til:

Danmarks JordbrugsForskning

Postboks 50, 8830 Tjele

Tlf.: 8999 1028

www.agrsci.dk

Tryk: www.digisource.dk

Indholdsfortegnelse

Forord.....	3
Delrapport 1 - Kortlægning af eksisterende aftaler om natur- og landskabspleje- projekter med anvendelse af oprindelige danske husdyracer	1
Resumé	1
1. Indledning	2
1.1 Hvorfor fremme partnerskaber vedrørende natur- og landskabspleje?.....	2
1.2 Formålet med kortlægningen	2
1.3 Design.....	3
1.4 Empiri.....	3
2. Eksisterende partnerskaber forbundet med natur- og landskabspleje.....	4
3. Problemer forbundet med anvendelse af husdyrene til naturpleje	12
3.1 Problemer forbundet med overholdelse af indgåede aftaler.....	12
3.2 Problemer forbundet med at afgræsning af naturarealer	12
3.2.1 Problemer forbundet med øget kontakt mellem mennesker og dyr.....	12
3.2.2 Vanskeligheder med indsamling af bestanden	12
3.2.3 Parasitter.....	12
3.2.4 Høje omkostninger	13
3.3 Problemer forbundet med dyreracerne og kvaliteten af naturarealerne	13
3.3.1 Kvæg.....	13
3.3.2 Geder.....	13
3.3.3. Dårlig kvalitet af naturarealer	13
4. Opsummering	14
Delrapport 2 - Muligheder for organisering af et samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter.....	1
Resumé	1
1. Indledning	3
1.1 Hvorfor fremme partnerskaber vedrørende naturpleje og nicheproduktion?.....	3
1.2 Tilgang	4
1.3 Empiri.....	4
1.4 Design.....	4
2. Tiltag for udvikling af naturplejeprojekter	6
2.1 Kombinering af naturpleje med udvikling af nicheproduktion	6
2.2 Afgræsningsmodeller	7
2.3 Økonomisk støtte og fordeling af ressourcer	7
2.4 Andre former for støtte.....	8
2.5 Reklamer, markedsføring og kontakt til medier.....	8
2.6 Demonstrationsprojekt og udarbejdelse af rådgivningsmateriale	8

3. Forudsætninger for et frugtbart samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter.....	9
3.1 Aktører	9
3.1.1 <i>Beskrivelse af den eksisterende situation</i>	9
3.1.2 <i>Anbefalinger</i>	11
3.2 Kommunikation i netværket.....	14
3.2.1 <i>Den eksisterende situation</i>	14
3.2.2 <i>Anbefalinger</i>	15
3.3 Netværksmanagement: Styling af samarbejdet.....	17
3.3.1 <i>Den eksisterende situation</i>	17
3.3.2 <i>Anbefalinger</i>	17
4. Samarbejdets organisationsstruktur	19
4.1 Organiseringsmodellen.....	19
4.2 Modellens elementer	19
4.3 Andre mulige samarbejdsformer	22
5. Perspektivering: Et nordisk samarbejde?	24
5.1 Forskning og udveksling af viden	24
5.2 Udvikling af fælles nordiske produkter.....	24
6. Konklusion og opsummering.....	25
7. Litteraturliste.....	27

Delrapport 3 - Eksisterende og forventede tilskudsordninger ved anvendelse af oprindelige husdyrracer til naturpleje og nicheproduktion.....	1
Resumé	1
1. Indledning	2
1.1 Metode og empiri	2
2. Statslige tilskudsordninger	3
2.1 Landdistriktsprogrammet	3
2.1.1 <i>Tilskudsordninger til naturpleje</i>	3
2.1.2 <i>Støtte til kombinerede projekter</i>	4
2.2 Tilskud til forskning og innovation	5
3. Regionale tilskudsmuligheder	6

Forord

Udvalget til Bevarelse af Genressourcer hos Danske Husdyr ønsker at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje. En sådan brug af de oprindelige husdyrracer vil samtidig sikre de husdyrgenetiske ressourcer. Endvidere vil dyrene ude i landskabet synliggøre den kulturhistoriske værdi, som de oprindelige racer repræsenterer.

Som beskrevet i Genressourceudvalgets Arbejdsplan 2006, er der i 2006 gennemført en kortlægning af mulighederne for en udbygning af partnerskaber mellem avlere af oprindelige husdyrracer og aktører med interesse i natur- og landskabspleje. Arbejdet er gennemført på baggrund af Genressourceudvalgets ønske om at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Kortlægningen er gennemført i et praktikprojekt i samarbejde med Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Resultatet af dette arbejde er beskrevet i denne rapport. Rapporten består af tre delrapporter.

I den første delrapport "Kortlægning af eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter med anvendelse af oprindelige danske husdyrracer" redegøres der for eksisterende naturplejeprojekter og aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter med anvendelse af oprindelige danske husdyrracer. Der er udarbejdet en oversigt over eksisterende projekter. Endvidere er der lavet en beskrivelse af partnerne, af de anvendte dyrs art og race, af naturarealets placering, naturtype og ejerforhold, af partnernes indbyrdes forpligtelser vedrørende hegning og opsyn, og af problemer med dyrene.

Den anden delrapport "Muligheder for organisering af et samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter" indeholder en analyse af mulighederne for at øge anvendelsen af oprindelige husdyrracer til natur- og landskabspleje og til nicheproduktion. Rapporten kommer endvidere med anbefalinger til, hvordan anvendelsen af de oprindelige husdyrracer styrkes.

I den tredje rapport "Eksisterende og forventede tilskudsordninger ved anvendelse af oprindelige husdyrracer til naturpleje og nicheproduktion" gives en oversigt over nuværende og forventede muligheder for tilskud ved anvendelse af oprindelige husdyrracer til natur- og landskabspleje.

Rapporten er baseret på interviews med avlere af de oprindelige racer, amter og udvalgte kommuner, Frilands- og Landbrugsmuseer, Dansk Landbrugsrådgivning - Landscentret, Direktoratet for FødevareErhverv, Skov- og Naturstyrelsen samt andre aktører med interesse for landskabspleje og nicheproduktion. Endvidere er der efter besøg i Norge og Sverige inddraget erfaringer fra genressourcearbejdet i disse lande og fra Nordisk Genbank Husdyr. Der rettes en tak til alle disse aktører for stor imødekommenhed og værdifulde bidrag til rapporten.

Rapporten er udarbejdet af statskundskabsstuderende Yonatan Schwartzman. Lektor Carsten Daugbjerg, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet og seniorforsker Vivi Hunnicke Nielsen, Afd. For Genetik og Bioteknologi, Danmarks JordbrugsForskning har været vejledere på projektet.

Foulum, oktober 2006

Vivi Hunnicke Nielsen

Delrapport 1 - Kortlægning af eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter med anvendelse af oprindelige danske husdyrracer

Resumé

Som et led i Arbejdsplan 2006, ønsker Genressourceudvalget at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Denne rapport indeholder en kortlægning af eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter med anvendelse af oprindelige danske husdyrracer.

Rapporten skaber et overblik over indholdet af eksisterende naturplejeaftaler, og over hvordan kontakten mellem avlerne og de andre aktører, som er involveret i aftalerne etableres. Endelig afdækker rapporten de problemer, som er forbundet med anvendelse af dyr til natur- og landskabspleje.

Rapporten baseres på interview med avlere, landets amter, udvalgte kommuner, Skov- og Naturstyrelsens regionale kontor samt adskillige frilands og landbrugsmuseer.

Der er fundet 14 avlere, der i alt har 23 afgræsningsaftaler. Der findes ingen fast og struktureret form for etablering af kontakten mellem avlerne og de andre aktører, som er involveret i aftalerne.

Der blev fundet adskillige problemer forbundet med anvendelse af dyr til naturpleje. Disse problemer er forbundet med:

- a. Overholdelse af aftalen mellem partnerne.
- b. Øget kontakt mellem mennesker og dyr.
- c. Indsamling af bestanden.
- d. Parasitter.
- e. Høje omkostninger.
- f. Problemer forbundet med dyreracerne.
- g. Dårlig kvalitet af naturarealer.

1. Indledning

Genressourceudvalget ønsker at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Som et led i arbejdsplan 2006 ønsker man at skabe et overblik over eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter samt en undersøgelse af mulighederne for udbygning af partnerskaber mellem avlere og andre aktører med interesse for natur og landskabspleje.

Undersøgelsens forløb opdeles i to og udmunder i to rapporter. Denne del består af en kortlægning af eksisterende aftaler om anvendelse af oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje. Anden del består af en analyse og en kortlægning af mulighederne for udbygning af samarbejdet omkring naturpleje og nicheproduktionsprojekter med de oprindelige racer. I forlængelse af dette projekt ønsker udvalget desuden at kortlægge eksisterende og forventede tilskudsmuligheder til anvendelse af dyr i natur- og landskabsplejen samt til nicheproduktion. Der er derfor udarbejdet en tredje rapport, der skaber overblik over disse muligheder.

1.1 Hvorfor fremme partnerskaber vedrørende natur- og landskabspleje?

Husdyr er et centralt element i natur- og landskabsplejen, da denne pleje ofte kræver afgræsning. Imidlertid forventes der et fald i andelen af kreaturer, som kommer på græs. Dette vil formodentlig især skabe problemer i de såkaldte Særligt Følsomme Landbrugsområder (SFL) - områder¹, i andre fredede arealer såsom områder der står under Natura2000 samt i landskaber, hvor anvendelsen af maskiner til naturpleje er umulig. Dette sætter fokus på de oprindelige husdyrracer som et brugbart alternativ i natur- og landskabsplejen. Anvendelsen af dyrene i landskabet vil endvidere medvirke til at synliggøre den kulturhistoriske værdi, som de oprindelige racer repræsenterer samt øge kendskabet til disse racer hos den brede befolkning. En sådan brug af de oprindelige racer vil samtidig sikre de husdyrgenetiske ressourcer og øge sandsynligheden for en opformering af dyrebestandene.

1.2 Formålet med kortlægningen

Kortlægningen af eksisterende aftaler har 3 hovedformål:

1. At skabe et overblik over indholdet af eksisterende aftaler. Rapporten opdeles derfor i følgende punkter: avlerens navn og adresse, aftalens anden part (hvem har avleren en aftale med), hvilke husdyrracer anvendes til afgræsning, jordareal

¹ Områder, der udpeges af Amtet som følsomme områder, hvor der kræves miljøvenlig landbrugsdrift. SFL udpegning indebærer forskellige muligheder for tilskud.

placering, jordarealets naturtype og indbyrdes forpligtelser, der påhviler parterne. Den sidstnævnte variabel indeholder en beskrivelse af følgende forpligtelser: hegning, forsyning med vand og el, tilsyn og behandling (dyrlæge) af dyrene samt transport af dyr.

2. At skabe et overblik over hvordan kontakten mellem avlere på den ene side og andre aktører på den anden side etableres.
3. At afdække hvilke problemer og vanskeligheder avlerne støder på, når dyrene anvendes til natur- og landskabspleje.

1.3 Design

Kortlægningen fremlægges som individuelle beskrivelser af hver enkelt aftale. Når en avler har forskellige aftaler, foreligger der flere beskrivelser, så længe aftalernes indhold afviger fra hinanden. Fremlæggelsen slutter med en samlet gennemgang af de vanskeligheder og problemer, som blev nævnt i forbindelse med anvendelse af dyr til naturpleje samt en kort opsummering.

1.4 Empiri

Kortlægningen er baseret på telefoninterviews med udvalgte avlere, der har et bredt kendskab til avlernes miljø, interviews med landets amter, udvalgte kommuner, Skov og Naturstyrelsens regionale kontorer samt med forskellige frilands- og landsbrugsmuseer. De forskellige enheder blev spurgt om de forskellige faktuelle variable, som er nævnt ovenfor. De blev desuden bedt om at vurdere, hvor godt aftalerne fungerer og om at nævne andre problemer, der er forbundet med anvendelsen af dyr til naturpleje.

2. Eksisterende partnerskaber forbundet med natur- og landskabspleje

1.

Avlerens navn og adresse:	Ole Mols Fittingvej 44 6623 Vorbasse
Aftalens anden part:	Randers Regnskov (Vorup Enge).
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	5 RDM, og 7-10 Landrace geder.
Etablering af kontakten:	Randers Regnskov blev henvist til Ole Mols af Leo Kortegård (kontakten til Leo Kortegård blev etableret gennem Genresourceudvalget).
Placering af naturarealet:	Vorup Enge, Randers.
Arealets naturtype:	Våde enge.
Indbyrdes forpligtelser:	Ole Mols stiller blot dyrene til rådighed, mens Randers Regnskov tager sig af de andre opgaver. Randers Regnskov betaler for et månedligt dyrlægetilsyn, parasitbehandling og for den første dyrlæge behandling, hvis nødvendigt.

Alle de nævnte kontrakter mellem avlere og Randers Regnskov gælder for græsningssæsonen 2005. Aftaler for den kommende græsningssæson forhandles i marts og april måned. Randers Regnskov forventer dog at fortsætte med de eksisterende aftaler.

2.

Avlerens navn og adresse:	Ole Mols Fittingvej 44 6623 Vorbasse
Aftalens anden part:	Madsby Legepark, Fredericia Kommune.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	1 RDM, 1 Jysk Kvæg.
Etablering af kontakten:	Legeparken blev henvist til Ole Mols af Genressourceudvalget.
Placering af naturarealet:	Madsby Legepark, Fredericia.
Arealets naturtype:	Enge.
Indbyrdes forpligtelser:	Legeparken tager sig af hegn, el, vand, tilsyn og transport til parken. Ole Mols tager sig af transporten fra parken samt af betaling for dyrlæge, hvis det er nødvendigt.

3.

Avlerens navn og adresse:	Herning Museum Museumsgade 32 7400 Herning.
Aftalens anden part:	Herning Kommune (15 ha). Ringkøbing Amt (45 ha.). Skov- og Naturstyrelsen, Faldborg Distrikt (15 ha.).
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	Jysk Kvæg og Dansk Landfår.
Etablering af kontakten:	Gennem mange års samarbejde mellem kommunen, amtet og museet. Kontakten til Skov- og Naturstyrelsen er sket gennem bud på jordarealerne.
Placering af naturarealet:	Det meste af arealet er placeret tæt på museet, mens det resterende areal er placeret ca. 20 km derfra.
Arealets naturtype:	Enge, mose samt lyngheder.
Indbyrdes forpligtelser:	<u>Kommunen:</u> Har ansvar for undersøgelse og reparation af hegnet i begyndelse af græsningssæsonen. Resten sørger museet for. Jordarealerne udlejes gratis til museet. <u>Amtet:</u> Amtet tager sig af hegnet og sørger for betaling af tilskud til transport af dyrene. Museet tager sig af resten. Jordarealet udlejes gratis til museet. <u>Skov- og Naturstyrelsen:</u> Styrelsen har ansvar for hegn, museet for resten. Arealerne udlejes mod betaling.

4.

Avlerens navn og adresse:	Søren T. Poulsen Holmgårdvej 30, Bækmarksbro, 7660 Bækmarksbro
Aftalens anden part:	Herning Kommune.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	Jysk Kvæg ² .
Etablering af kontakten:	Gennem mange års samarbejde med Herning Museum.
Placering af naturarealet:	Herning Kommune.
Arealets naturtype:	Enge.
Indbyrdes forpligtelser:	Kommunen tager sig af reparation og undersøgelse af hegn i starten af sæsonen. Desuden betaler Herning Kommune et tilskud for anvendelse af dyrene til afgræsning.

² Dyrene anvendes sammen med en anden kvægrace.

5.

Avlerens navn og adresse:	Frank Møller Fransen Husholmvej 128 9690 Fjerritslev
Aftalens anden part:	En privat lodsejer fra København.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	16 Dansk Korthorn (8 køer, 8 kvier) og 2 RDM (1 ko, 1 kvie).
Etablering af kontakten:	Nogen, der kender nogen.
Placering af naturarealet:	Hjardemål Klit.
Arealets naturtype:	Hede.
Indbyrdes forpligtelser:	F.M. Fransen har ansvar for det hele. Arealet lejes ud til F.M Fransen mod betaling.

6.

Avlerens navn og adresse:	Ingrid Dam Peters Mindevej 15 4250 Fuglebjerg
Aftalens anden part:	Claus de Neergaard, Gunderslevholm Gods.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	Som regel 25 Dansk Landracegeder + 25 Landfår.
Etablering af kontakten:	Ingrid Dam bor til leje på godsets areal.
Placering af naturarealet:	Gunderslevholm Gods, Fuglebjerg Kommune (Suså).
Arealets naturtype:	Våde og tørre enge og skov.
Indbyrdes forpligtelser:	Godset har ansvar for hegning af arealet samt for store reparationer af hegnet. Ingrid Dam har ansvar for små reparationer samt for det daglige tilsyn med dyrene. Der kræves en symbolsk leje.

7.

Avlerens navn og adresse:	Kongshøjgaard Produktionsskole Ovenskovvej 18, Hvalpsund 9640 Farsø
Aftalens anden part:	Nordjyllands amt.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	Dansk Landfår og SDM.
Etablering af kontakten:	Medlemmer fra amtet sad i skolens bestyrelse. Interessen for anvendelsen af dyrene har været gensidig.
Naturarealets placering:	Farsø. (Jord der tidligere tilhørte Hessel Herregård og grænser op til skolens jord).
Arealets naturtype:	Mark, græs.

Indbyrdes forpligtelser: Skolen har ansvar for det hele. Der betales forpagtningsafgift³.

Det er ikke afgjort endnu, hvorvidt det er staten eller den kommende Vesthimmerlands Kommune, der overtager jorden, efter at kommunalreformen træder i kraft. Dette giver en vis usikkerhed omkring forpagtningsaftalens varighed og indhold.

8.

Avlerens navn og adresse: Leo Kortegård
Årupvej 59
9670 Løgstør

Aftalens anden part: Nordjyllands Amt⁴.

Husdyr, der anvendes til afgræsning: 43 kreaturer af Jysk Kvæg.

Etablering af kontakten: Amtet har kontaktet Leo Kortegård. Amtet har haft brug for dyr til naturpleje, og ønsker samtidig at støtte avl af oprindelige danske husdyrracer.

Naturarealets placering: Den Himmerlandske Hede.

Arealets naturtype: Hede.

Indbyrdes forpligtelser: Amtet har ansvar for el vand og hegn. Leo Kortegård tager sig af det daglige tilsyn og transport af dyr (hvis det er nødvendigt).

9.

Avlerens navn og adresse: Leo Kortegaard
Årupvej 59
9670 Løgstør

Aftalens anden part: Randers Regnskov.

Husdyr, der anvendes til afgræsning: I 2004: 6 kvier af SJM. I 2005: 7 ungtyre.

Etablering af kontakten: Randers Regnskov blev henvist til Leo Kortegaard gennem Genressourceudvalget.

For resten af aftalens indhold, se ovenfor under Ole Mols.

10.

Avlerens navn og adresse: Stig Benzon
Oregårdsvej 23
5400 Bogense

Aftalens anden part⁵: Wedellsborg på Fyn.

³ Forpagtningsafgiften er dog ikke stor, da skolen tager sig af kvæg, der tilhører amtet (SDM).

⁴ Amtet ejer ikke arealerne, men administrerer blot græsning af disse. Pr. 1.1.2007 opdeles administrationen af disse arealer mellem Ålborg og Vesthimmerland Kommune.

Husdyr, der anvendes til afgræsning: Jysk Kvæg, RDM, Ø Kvæg.
Etablering af kontakten: Stig Benzons har selv etableret kontakten.
Naturarealets placering: Vestfyn.
Arealets naturtype: Strandenge.
Indbyrdes forpligtelser: Stig Benzons står for det hele, men lån af arealet er gratis. Kontrakten er 10-årig.

11.

Avlerens navn og adresse: Stig Benzons
Oregårdasvej 23
5400 Bogense
Aftalens anden part: Erholm Gods, Fyn.
Husdyr, der anvendes til afgræsning: Jydsk Kvæg, RDM, Ø-kvæg.
Etablering af kontakten: Stig Benzons har etableret kontakten gennem en avler af Belgiske Heste, hvis heste græsser på godsets arealer.
Naturarealets placering: Nordfyn.
Arealets naturtype: Enge.
Indbyrdes forpligtelser: Godset har ansvar for hegnet. Anvendelse af arealet er dog ikke gratis.

12.

Avlerens navn og adresse: Jørgen Graversen
Røgindvej 2
6950 Ringkøbing
Aftalens anden part: Skjern – Egvad Museum.
Husdyr, der anvendes til afgræsning: Land Får: 3-4 stk. Kvæg: 10-15 kreaturer. Sidste år blev der anvendt Korthorn og RDM. Planen i år er at anvende lidt af hver race: (Korthorn, Jysk Kvæg, RDM, SDM-1965).
Etablering af kontakten: Gensidig interesse⁵.
Naturarealets placering: Kvæg anvendes på Bundsbæk Mølle, Skjern. Fårene anvendes på Abelines Gaard, Hvide Sande.
Arealets naturtype: Mose, våde enge, men også nogle tørre arealer, hvor dyrene kan ligge.
Indbyrdes forpligtelser: Museet tager sig alt, undtagen transport og behandling af dyr (dyrlæge).

⁵ Stig Benzons har tidligere haft en aftale med Skov- og Naturstyrelsen i Jægersborg distrikt. Denne aftale blev dog afbrudt, efter at Stig Benzons kvæg blev blandet sammen med andet kvæg på grund af dårligt tilsyn. Dette har resultatet i krydsning mellem forskellige racer.

⁶ Det er en vis uklarhed, omkring hvordan kontakten blev etableret.

13.

Avlerens navn og adresse: Kjeld Graversen
Røgindvej 2
6950 Ringkøbing

Aftalens anden part: Randers Regnskov.

Husdyr, der anvendes til afgræsning: 5 Dansk Landracegeder.

For indholdet af aftalen se ovenfor under Ole Mols.

14.

Avlerens navn og adresse: Knut Hansen
Kirkevejen 241
4930 Maribo

Aftalens anden part: Maribo Frilandsmuseum, Andelslandsbyen Nyvang, samt Maribo Kommune.

Husdyr, der anvendes til afgræsning: Jysk Kvæg, Korthorn og RDM.

Etablering af kontakten: De forskellige myndigheder ejede dyr, der blev solgt til Knut Hansen (da myndighederne ikke kunne tage sig af dyrene om vinteren).

Naturarealets placering: Maribo Frilandsmuseum, Meinckesvej, Maribo.
Andelslandsbyen Nyvang, Holbæk
Maribo Kommune.

Arealets naturtype: Museet og Andelslandsbyen: Engarealer.
Kommunen: Skov.

Indbyrdes forpligtelser: Knut Hansen har kun ansvar for transport af dyrene, mens de ovennævnte myndigheder har ansvar for alt andet (inklusive dyrlæge).

15.

Avlerens navn og adresse: Dansk Landsbrugsmuseum Gl. Estrup
Randersvej 4
8963 Auning

Aftalens anden part: Sønderhald Kommune. (aftalen træder i kraft i græsningssæsonen 2006).

Husdyr, der anvendes til afgræsning: Jysk Kvæg, Korthorn, RDM.

Etablering af kontakten: Museet har kontaktet kommunen.

Naturarealets placering: Sønderhald Kommune ved Alling Å

Arealets naturtype: Enge.

Indbyrdes forpligtelser: Museet tager sig af det hele, inkl. hegning.

16.

- Avlerens navn og adresse:** Anne Becker og Jakob Kortegaard.
Farsøvej 101
9640 Farsø
- Aftalens anden part:** Nordjyllands Amt (indtil udgangen af 2007).
- Husdyr, der anvendes til afgræsning:** Dansk Landfår.
- Etablering af kontakten:** A. Becker og J. Kortegaard overtog en gammel aftale indgået af Leo Kortegaard.
- Naturarealets placering:** Myrhøj Plantage 6 km nordvest fra Farsø⁷.
- Arealets naturtype:** Hede.
- Indbyrdes forpligtelser:** Amtet har ansvar for hegnet, A. Becker og J. Kortegaard har ansvar for el, vand og tilsyn.

Ved udgangen af 2005 overtog Himmerland Forsikring Myrhøj plantage (afgræsningsareal). Derfor er der en vis usikkerhed omkring en fremtidig aftale. Dette bliver afklaret til foråret.

17.

- Avlerens navn og adresse:** Anne Becker og Jakob Kortegaard.
Farsøvej 101
9640 Farsø
- Aftalens anden part:** Randers Regnskov.
- Husdyr, der anvendes til afgræsning:** 12 Landrace Får.

For indhold af disse aftaler, se ovenfor under Ole Mols.

18.

- Avlerens navn og adresse:** Karin og Niels Jørgen Ramsdal
Kvorning Møllevej 20
8830 Tjele
- Aftalens anden part:** Randers Regnskov.
Aftalens indhold afviger ikke fra de andre ovennævnte aftaler med Randers Regnskov dog med den undtagelse, at Niels Jørgen Ramsdal selv, har ansvar for transport af dyrene.
- Husdyr, der anvendes til afgræsning:** 4 Jydske Heste.

⁷ A. Becker og J. Kortegaard har anvendt indtil sidste år deres dyr til afgræsning i de Himmerlandske Heder. (Se under Leo Kortegaard ovenfor).

19.

Avlerens navn og adresse:	Steen Bølling Rødeskolevej 6 7300 Jelling
Aftalens anden part:	6 private lodsejere, der samarbejder for at få dyr til fælles afgræsning af arealer.
Husdyr, der anvendes til afgræsning:	25-40 RDM-kvier.
Etablering af kontakten:	Steen Bølling har svaret på en avisannonce.
Naturarealets placering:	Tæt på Jelling by.
Arealets naturtype:	Enge.
Indbyrdes forpligtelser:	Steen Bølling har ansvar for det hele. Der betales kun for anvendelsen af 2 arealer. De andre 4 arealer anvendes gratis, da lodsejerne får tilskud fra kommunen (SFL område).

3. Problemer forbundet med anvendelse af husdyrene til naturpleje

Det følgende er en beskrivelse af de problemer, de forskellige avlere har peget på. Denne rapport indeholder blot en beskrivelse af de forskellige problemer. Reflektering og muligheder for håndtering af problemerne behandles i den anden rapport.

3.1 Problemer forbundet med overholdelse af indgåede aftaler

Generelt omtaler parterne hinanden positivt med hensyn til opfyldelsen af de indbyrdes forpligtelser. De få problemer, der blev nævnt, er forbundet med tilsyn af dyrene. Avlere, der har aftaler med museer, peger på, at kvaliteten af museets tilsyn med dyrene er påvirket af personalets manglende erfaring med husdyr. Endnu et problem er mangel på et ordentligt tilsyn, der kan forhindre parring mellem dyr af forskellige racer. I forlængelse af det, blev hegnets ringe kvalitet i nogle tilfælde nævnt.

3.2 Problemer forbundet med at afgræsning af naturarealer

Flere avlere er udsat for forskellige vanskeligheder forbundet med græsning i den åbne natur og på offentlige arealer. Her nævnes problemer forbundet med øget kontakt til mennesker, vanskeligheder med indfangning af dyr, øget risiko for at blive smittet med parasitter, samt høje omkostninger. Det følgende er en detaljeret beskrivelse af disse problemer:

3.2.1 Problemer forbundet med øget kontakt mellem mennesker og dyr

Græsning i den åbne natur øger kontakten mellem mennesker og dyr. Denne kontakt kan nogle gange skabe problemer. Det første problem forårsages af mangel på forståelse for dyrenes natur, eller af den måde dyrene behandles på. Dette resulterer undertiden i klager rettet mod avlerne, enten fordi dyrene har haft en uhensigtsmæssig adfærd, eller fordi der er mistanke om dyremishandling. Et andet problem er hunde, der angriber besætningen. Flere avlere har nævnt, at deres dyr blev slået ihjel eller kom til skade på grund af hundeangreb. For det tredje blev flere avlere udsat for tyveri. Her skal det dog bemærkes, at der eksisterer et godt samarbejde med politiet i forbindelse med undersøgelsen af disse tyverier. Dyrene er dog som regel allerede døde, når de skyldige bliver pågrebet.

3.2.2 Vanskeligheder med indsamling af bestanden

Indsamling af bestanden kan være en tidskrævende opgave.

3.2.3 Parasitter

Græsning på det samme areal over lang tid øger chancerne for at blive smittet med parasitter (da dyrene kommer for tæt på jordlaget). En løsning, der indebærer transport af dyr til et nyt

sted hvert anden uge, blev foreslået. Dette indebærer dog høje omkostninger. Problemerne er endnu større for avlere, der vil drive økologisk landbrug, og derfor ikke må bruge forebyggende medicin. I denne sammenhæng klages der desuden over for mange bureaukratiske regler for anvendelsen af sådan medicin. Der blev desuden peget på, at mange af græsningsarealerne består af vådområder, hvilket også øger risikoen for parasitter.

3.2.4 Høje omkostninger

De centrale variable, der påfører ekstra omkostninger ved naturpleje, er transport af dyr til og fra græsningsarealer, transport ved tilsyn med dyrene, forsyning af el og vand, indhegning og omkostninger forbundet med de ovennævnte problemer. Endnu en variabel er præmien på den krævede ansvarsforsikring, som gælder alle avlere, og som stiger i takt med, at dyrene befinder sig i naturen og nogle gange på forskellige jordarealer. De avlere, der bliver hårdest ramt, er dem, hvis dyr græsser i fjerne områder, og de avlere der selv afholder de omkostninger, som er forbundet med afgræsningen. I forbindelse med transport til og fra afgræsningsarealerne blev nævnt, at det er ærgerligt, at lodsejerne ikke er i besiddelse af stalde til brug i vinterhalvåret. Dette kan sandsynligvis mindske transportomkostningerne.

3.3 Problemer forbundet med dyreracerne og kvaliteten af naturarealerne

De ovennævnte problemer er generelt uafhængige af dyrenes art og race. Adskillige avlere har dog nævnt faktorer, som er arts- eller racespecifikke, og som bør tages til efterretning.

3.3.1 Kvæg

- Flere avlere påstår, at RDM er for sart til at blive anvendt til naturpleje. Det blev desuden konstateret, at racen giver for meget mælk i forhold til kalvens behov, hvilket kræver en mobil malkemaskine, når dyrene er ude i naturen. Der er dog en vis uenighed om dette problem. Flere avlere har dog talt meget positivt om det Jyske Kvægs evner til at tilpasse sig til meget ringe naturarealer og dårligt vejr.

3.3.2 Geder

- Tilstedeværelse af tørre områder, hvor dyrene kan ligge, er en vigtig faktor, når gederne græsser i våde naturarealer.
- Bukke og unge dyr er mere velegnede til naturpleje end lakterende geder, da sidstnævnte kan få skade på deres yver.

3.3.3. Dårlig kvalitet af naturarealer

Der blev peget på, at en del af græsningsarealerne er af dårlig kvalitet, og er fattige med hensyn til føde.

4. Opsummering

Indtil videre er der fundet 14 avlere, der i alt har 23 græsningsaftaler⁸. Det er dog vigtig at bemærke, at hovedformålene med en del af aftalerne er udstilling og synliggørelse af dyrene eller løsning af tekniske problemer og ikke blot naturpleje. De fleste aftaler (16) er mellem avlere og private eller offentlige lodsejere (kommuner, amter eller Skov- og Naturstyrelsen). Syv aftaler er mellem avlere og 5 forskellige museer eller naturparker (Randers Regnskov, Skjern-Egved Museum, Maribo Frilandsmuseet, Andelslandsbyen Nyvang, og Madsby Legepark). Den resterende del af de museer, som blev interviewet i forbindelse med projektet, ejer selv deres dyr og har derfor ikke aftaler med andre avlere.

Der findes ingen fast og struktureret form for etablering af kontakten mellem avlerne på den ene side og andre aktører på den anden side. Kontakterne etableres gennem et initiativ, der tages enten af avleren eller af lodsejeren. Kontakten udvikles desuden efter, at parterne har haft kendskab til hinanden i et stykke tid. Kontakterne er etableret næsten udelukkende på avlernes eller lodsejernes initiativ. Hverken Genressourceudvalget (undtagen 2 aftaler) eller de adskillige avlerforeninger spiller en aktiv rolle i etablering af de ovenstående kontakter.

Græsning på naturarealer kræver en del ressourcer og kan derfor være forbundet med mange vanskeligheder især for avlere med få ressourcer. Disse vanskeligheder er af stor betydning, når man taler om avl af oprindelige danske husdyrracer. Der er ofte tale om små besætninger, hvis formål ikke nødvendigvis er indtjening. Derfor kan det forventes, at avlere hellere vil have deres dyr til at græsse på egne arealer frem for at bære de omkostninger, de påføres ved afgræsning af andre arealer. En anden faktor, som kan forhindre anvendelse af dyr til naturpleje, er, at en del af avlerne mener, at husdyrene trives bedst ”hjemme på gården”.

Slutteligt skal det tilføjes, at kortlægningen skal revideres mindst én gang om året, da de gældende aftaler forfalder, og nye aftaler kommer til. Man skal desuden være opmærksom på, at kortlægningen er skrevet i februar måned - 3 måneder før græsningssæsonen, hvilket betyder, at der stadig er sandsynlighed for flere aftaler i 2006.

⁸ Hvis man sætter aftalerne med Randers Regnskov under ét er der kun 19 aftaler.

Delrapport 2 - Muligheder for organisering af et samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter

Resumé

Som et led i Arbejdsplan 2006 ønsker Genressourceudvalget at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion.

Rapportens formål er at analysere mulighederne for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter med de oprindelige husdyrracer. Rapporten lægger hovedvægten på forudsætninger og muligheder for organisering af et netværk for udvikling af projekterne.

Den teoretisk baggrund for rapporten er baseret på politiske teorier, der fokuserer på organisationens betydning i offentlig politik samt på teorier, der fokuserer på opgaveløsning gennem samarbejde og dialog. Den empiriske baggrund er baseret på erfaringer fra Danmark og andre nordiske lande, samt interview med relevante aktører.

Rapporten anbefaler, at der sammensættes et forum for udvikling af naturpleje og nicheproduktionsprojekter. Forumet tænkes sammensat af repræsentanter fra forskellige grupper og sektorer, som er væsentlige for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter såsom avlere, kommuner, turistorganisationer, kulturinstitutioner, interesseorganisationer og andre aktører med interesse for naturpleje eller nicheproduktion.

Forumets opgaver er:

- a. Formulering af en overordnet målsætning og udveksling af viden, information og erfaringer samt diskussion af instrumenter for udvikling af projekterne.
- b. Udvikling af fælles varemærker i forbindelse med nicheprodukter.
- c. Skabe samarbejde mellem aktører.
- d. Fordeling af midler og ressourcer.
- e. Formidling.
- f. Løsning af koordinationsproblemer.

Genressourceudvalget har ansvar for det initiale arbejde omkring forumets dannelse. Koordinering af samarbejdet foregår dog med inddragelse af en ekstern partner, der har ekspertise i afholdelse af workshops, netværksdannelse, produktudvikling osv., og som kan skabe kontakter til ekspertise på disse områder.

Det er vigtigt, at organiseringen af forumet følges af en intensiv reklamering for de oprindelige racer, og de muligheder de repræsenterer. Desuden skal definerings af målsætninger og arbejdsmetoder for udvikling af projekterne ske i fællesskab gennem fri dialog, hvor alle interesserede aktører kan indgå og yde bidrag, og hvor der skabes fælles forståelse og fælles interesse. Endelig vil en frugtbar diskussion mellem avlerne, der skaber en fælles forståelse for avlernes fælles interesser give et godt afsæt for samarbejdet omkring projekterne.

1. Indledning

Genressourceudvalget ønsker at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Som et led i Arbejdsplan 2006 ønsker man at skabe et overblik over eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter samt undersøge mulighederne for udbygning af partnerskaber mellem avlere og andre aktører omkring natur og landskabspleje samt nicheproduktion.

Undersøgelsens forløb opdeles i to og udmunder i to rapporter. Første del består af en kortlægning af eksisterende aftaler om anvendelse af oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabsplejeprojekter. Følgende del består af en analyse og en kortlægning af mulighederne for udvikling af naturplejeprojekter, kombineret med nicheproduktion, med oprindelige danske husdyrracer. I forlængelse af dette projekt ønsker udvalget desuden at kortlægge eksisterende og forventede tilskudsmuligheder til dyr til natur- og landskabspleje samt til nicheproduktion. Der er derfor udarbejdet en tredje rapport, der skaber overblik over disse muligheder.

1.1 Hvorfor fremme partnerskaber vedrørende naturpleje og nicheproduktion?

Husdyr er et centralt element i natur- og landskabsplejen, da denne pleje ofte kræver afgræsning. Imidlertid er der et fald i andelen af kreaturer, som kommer på græs. Dette sætter fokus på de oprindelige husdyrracer som et brugbart alternativ i natur- og landskabsplejen. Anvendelsen af dyrene i landskabet vil endvidere medvirke til at synliggøre den kulturhistoriske værdi, som de oprindelige racer repræsenterer samt øge kendskabet til disse racer hos den brede befolkning. En sådan brug af de oprindelige racer vil samtidig sikre overlevelse af disse og øge sandsynligheden for en opformering af dyrebestandene.

Produktion og salg af kvalitetskød fra naturområder kendes fra flere områder. Kød fra kvæg, som har været anvendt i naturplejen, anses f.eks. i Sverige og Holland som værende kød af høj kvalitet med speciel smag og struktur. Kombination af naturplejeprojekter med nicheproduktion kan have til flere positive effekter:

- a. Den økonomiske gevinst forbundet med produktion og kan være med til at motivere flere avlere til at anvende deres dyr i naturenplejen, og derved øge størrelsen af den eksisterende dyrebestand.
- b. Produktionen vil gøre avl af de oprindelige racer mere attraktiv og hermed tiltrække flere yngre avlere.

- c. Salg af nicheprodukter kan skabe mere interesse for oprindelige racer blandt forbrugerne.
- d. Endelig kan et kombineret projekt bedre finansieres gennem statslige tilskudsordninger.

1.2 Tilgang

Rapporten fokuserer hovedsageligt på en samarbejdsmodel for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter med oprindelige danske racer. Udvikling af projekterne kan ske på forskellige måder, og der er mange variable, der skal tages hensyn til. Desuden skal de forskellige tiltag, rapporten kommer med, implementeres i et miljø med mange forskellige aktører og interesser, som er nødt til at samarbejde. I forbindelse med det blev det valgt hovedsageligt at basere rapporten på en teoretisk model af opgaveløsning gennem samarbejde ("Collaborative policymaking: governance through dialogue") (2003). Modellen er konstrueret af Judith E. Innes og David E. Booher og suppleres følgende af andre teorier. Valget begrundes i, at denne model er velegnet til løsning af komplicerede problemstillinger i miljøer med mange forskellige aktører, som er afhængige af hinanden.

1.3 Empiri

Analysen er baseret på følgende empiri:

- a. Interview med 12 avlere.
- b. Interview med aktører med interesse for naturpleje- og nicheproduktion
- c. Erfaring fra Danmark
- d. Erfaring fra Norden

1.4 Design

Rapporten opdeles på følgende måde:

- a. Kort introduktion af tiltag, der skal tages hensyn til under udvikling af projekterne.
- b. Organisering af et samarbejde for udvikling af projekterne: Forudsætninger for et frugtbart samarbejde. Denne del er struktureret efter Innes og Boohers hovedelementer og opdeles som følger:
 - Aktører: Hvem er de mulige aktører, der kan deltage i samarbejdet?
 - Kommunikation og information: Hvordan bør kommunikationen mellem de forskellige aktører foregå?
 - Netværksmanagement: Hvordan kan samarbejdet styres?

- c. Organisering af et samarbejde for udvikling af projekterne: Organisation og struktur.
- d. Reflektering: Oprindelige husdyrracer i naturpleje- og nicheproduktion som et fælles nordisk projekt? Denne sektion diskuterer mulighederne for et nordisk samarbejde omkring projekterne.
- e. Konklusion og opsummering.

2. Tiltag for udvikling af naturplejeprojekter

Som nævnt før behandler rapporten organiseringen af samarbejdet for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Udover den organisatoriske struktur findes der dog også en række tiltag og instrumenter, som det fremtidige samarbejde må tage hensyn til:

2.1 Kombineret af naturpleje med udvikling af nicheproduktion

Der er flere faktorer, der skal tages højde for ved udvikling af nicheproduktion med de oprindelige racer:

- a. Det skal sikres, at produktionen ikke mindsker den genetiske mangfoldighed på længere sigt, pga. f.eks. selektion. Dette kan sikres f.eks. gennem udvikling af et varemærke, der ikke kun sikrer forbrugerne, at dyrene tilhører de oprindelige racer, men også at avlen af disse dyr har været bæredygtig.
- b. De involverede aktører i produktionen skal være bevidste om, at den økonomiske gevinst ved denne produktionsform kommer gennem udvikling af specielle produkter af højt kvalitet.
- c. Hvis hensigten er kombination af nicheproduktion med naturpleje skal fokus rettes mod kødproduktion. En del af de avlere, der har en malkebesætning, har talt imod anvendelse af malkekøer til naturplejeprojekter. Nogle af dem anvender kun deres kvier i naturenplejen. Dette begrundes med, at køerne skal malkes to gang om dagen, eller at dyrenes plads er tæt på gården. Mælkeproduktion kan kun kombineres med naturpleje, hvis afgrænsningsarealerne ligger tæt på gården.
- d. I forlængelse af ovenstående skal der tages hensyn til, om nicheproduktionen baseret på oprindelige racer *skal* kombineres med naturpleje, eller om den også kan udvikles som et uafhængigt projekt, således at der også kan udvikles produkter fra dyr, der ikke kan bruges til naturpleje.

Et eksempel på kombination af kødproduktion med naturpleje er projektet ”Nordjysk Naturkød”, som blev udviklet og igangsat af Nordjyllands Amt. I projektet blev avlere, producenter og andre aktører inden for naturpleje, marketing, kultur og turisme koblet sammen til udvikling af et produkt, hvis koncept er ”kød fra dyr, der blev anvendt til naturpleje”. Projektet er meget nyt, og derfor kan det ikke siges endnu, om det bliver en succes.

2.2 Afgræsningsmodeller

Der findes forskellige modeller, man kan basere et afgræsningsprojekt på. Effektiviteten af projektet samt fordelingen af de omkostninger og ansvar, der følger med projektet, varierer fra én model til en anden. Derfor er det nødvendigt at diskutere og eksperimentere med de forskellige modeller:

- a. *Afgræsningsaftaler mellem en avler og en lodsejer*: De fleste naturplejeprojekter, hvor de oprindelige racer er involveret, er organiseret på den måde og ikke i form af en forening eller afgræsningslaug.
- b. *Dannelse af afgræsningslaug*: En anden mulighed er formidling af aftaler med flere lodsejere, der er interesseret i afgræsning og udlejning (eller salg) af dyr til disse. Fordelen med denne model er, at omkostningerne hovedsagligt påhviler lodsejerne.
- c. *Afgræsningsforeninger*: En afgræsningsforening er en kreds af personer, der går sammen med det formål at pleje et bestemt areal. Foreningsmedlemmerne er hverken lodsejerne eller avlerne. De dyr, der anvendes til afgræsning, slagtes i slutningen af afgræsningssæsonen, og kødet sælges til foreningens medlemmer. Salget af kødet til foreningsmedlemmer kan give avlerne en højere pris. Dannelse af en afgræsningsforening, baseret på de oprindelige racer, er en mulighed, som bør overvejes.
- d. *Udvikling af en central enhed* der har ansvar for anbringelse af dyr på forskellige afgræsningsarealer.
- e. *Udvikling af afgræsningsforening af avlere*, (således at omfanget af dyr bliver større), som er i nærhed af passende faciliteter (f.eks. et slagtehus mv.), og hvis formål er udvikling af nicheprodukter, er en mulighed, som bør overvejes.

2.3 Økonomisk støtte og fordeling af ressourcer

Som nævnt i rapport nr.1 er én af forhindringerne for anvendelse af husdyr til naturpleje høje omkostninger og mangel på en økonomisk gevinst. Økonomisk støtte, der dækker en del af omkostningerne, kan være med til at opmuntre flere avlere til at anvende deres dyr i naturplejeprojekter. Det er et generelt ønske, at der ikke opstår en situation, så en aktør ”taber” på grund af deltagelse i et naturplejeprojekt.

2.4 Andre former for støtte

Under interviewene har en del af avlerne givet udtryk for et ønske om opbakning fra enten Genressourceudvalget eller fra andre avlere omkring forskellige naturplejeprojekter. Opbakning og støtte til projekterne er derfor også et emne, samarbejdet skal tage hensyn til.

2.4 Andre former for støtte

Under interviewene har en del af avlerne givet udtryk for et ønske om opbakning fra enten Genressourceudvalget eller fra andre avlere omkring forskellige naturplejeprojekter. Opbakning og støtte til projekterne er derfor også et emne, samarbejdet skal tage hensyn til.

2.5 Reklamer, markedsføring og kontakt til medier

Projekternes succes er også afhængig af reklamering, markedsføring og formidling af kontakt til medierne.

2.6 Demonstrationsprojekt og udarbejdelse af rådgivningsmateriale

Etablering af et demonstrationsprojekt, der kan lægges til grund for andre projekter, og som kan bruges som reklame, kan være en fordel. Udvikling af projekterne vil desuden kræve udvikling af rådgivningsmateriale og kurser i f.eks. løsning af problemer forbundet med afgræsning ("naturpleje uddannelse"), markedsføring, udvikling af redskaber for et godt samarbejde osv.

3. Forudsætninger for et frugtbart samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter

Som nævnt før er organisationen den afgørende faktor i udvikling af projekterne. I det følgende analyseres forudsætningerne for et samarbejde omkring projekterne.

3.1 Aktører

Judith E. Innes og David E. Booher har udviklet en model for opgaveløsning gennem samarbejde og dialog ("Collaborative policymaking: governance through dialogue") (2003). Et af hovedelementerne i modellen er antallet af deltagende aktører. Optimal opgaveløsning kræver ofte involvering af adskillige aktører med forskellige interesser. En mangfoldighed af interesser og aktører øger sandsynligheden for, at flere ideer kommer på banen. Hermed banes vejen for, at flere effektive og kreative løsninger af opgaverne kan komme frem. Desuden kan en mangfoldighed af ideer sikre en mere effektiv evaluering af en eksisterende politik (Innes & Booher; 2003; 37-40). En effektiv løsning af en bestemt opgave kan undertiden kræve information fra forskellige grupper og sektorer. Dette kan også sikres ved en mangfoldighed af aktører. Endelig kan et bredt samarbejde sikre en adgang til flere ressourcer, da antallet af aktører, som kan bidrage med ressourcer, øges.

3.1.1 Beskrivelse af den eksisterende situation

Netværket omkring bevaring af de oprindelige husdyrracer

Udover avlerne selv involverer bevaringsarbejdet Genressourceudvalget, forskellige museer (og parker) og adskillige avlerforeninger. Desuden findes der et samarbejde på nordisk plan - Nordisk Genbank Husdyr (NGH).

Genressourceudvalget består af 12 medlemmer. De 5 er repræsentanter for avlere af de forskellige dyrearter. De resterende 7 medlemmer repræsenterer miljø-, kultur- og landbrugsmæssige interesser samt forsknings- og uddannelsesinstitutioner. Avlerrepræsentanter udpeges af Ministeriet for Fødevarer og Fiskeri efter indstilling fra avlerforeninger. På trods af det, er der et begrænset kendskab til udvalget blandt en del af disse aktører.

Netværket omkring bevaringsarbejdet involverer ikke repræsentanter fra kommuner, erhvervslivet, turistorganisationer, interesseorganisationer osv. Disse er vigtige aktører, hvis man vil udvikle projekter om naturpleje- og nicheproduktion. Der findes kun en beskedent dialog og udveksling af information mellem udvalget og disse aktører.

F.eks. har størstedelen af de kommuner og amter, som blev interviewet til denne rapport, hverken kendskab til de oprindelige racer eller Genressourceudvalget.

Typologi af avlerne i forhold til holdninger til naturpleje- og nicheproduktion.

Avlerne har forskellige holdninger til naturplejeprojekter. Det er vigtigt at skelne mellem de forskellige holdninger, således at man får kendskab til de grupper, man skal fokusere på:

- a. Avlere, der ikke vil anvende deres dyr til naturpleje. Dette begrundes i, at avlerne enten mener, at dyrenes plads er hjemme på gården, og at en del ikke ønsker de vanskeligheder, der er forbundet med naturpleje, eller at de selv har tilstrækkeligt med jordarealer.
- b. Avlere, der vil anvende deres dyr i naturplejeprojekter, hvis man skaber tilskudsordninger og oplysning om de positive effekter naturplejeprojekter har for avlen af de oprindelige racer⁹.
- c. Avlere, der vil anvende deres dyr til naturpleje.

Lodsejere: Områder hvor anvendelse af dyr er nødvendig eller ønsket.

Anvendelse af dyr til afgræsning antages især at være nødvendig på følgende arealer:

- **§ 3- områder:** Biologiske overdrev (ikke historiske), moser, enge, strandenge, strandsumpe og heder er beskyttet, hvis de hver for sig eller i sammenhæng har et areal på mindst 2.500 m². Det har ingen betydning, om arealet er fordelt på flere ejere. Der må grundlæggende ikke foretages ændringer i tilstanden af de beskyttede områder. Amter og Kommuner, der ejer § 3 områder er *forpligtet* til at pleje dem. 50 % af § 3 områderne lider af mangel på pleje (Wolf, Skov, Nygaard, Krogh og Jørgensen; 2005; 9).
- **Fredet område:** Fredning af et område sikrer en beskyttelse af et område med dets biologiske, geologiske og kulturhistoriske værdier. Amtet kan forpligte sig til at have ansvar for pleje af disse arealer.
- **Internationale naturbeskyttelsesområder:** Amter og kommuner, der ejer arealer i internationale beskyttelsesområder, er forpligtet til at pleje dem i overensstemmelse med bestemmelse herom under Natura-2000 netværket (Naturbeskyttelseslov).
- **Særligt Følsomme Landbrugsområder (SFL):** Et SFL område er et område, hvor kommunen ønsker at støtte en ekstensiv drift. Inden for SFL-områderne kan amterne tilbyde en række frivillige tilskudsordninger, de **Miljøvenlige Jordbrugs-**

⁹ Mennesker har tendens til at svare positivt, når de konfronteres med et positivt spørgsmål. Derfor er der lidt bias i forhold til denne kategori.

foranstaltninger, også kaldet MVJ, fx græsning eller dyrkning uden pesticider. SFL-områder er typisk græssede arealer eller landbrugsområder i tilknytning til sårbare naturarealer, hvor naturgevinsten vil være særligt stor. Udpegningen kan dog også omfatte områder med særligt udsatte grundvandsreserver, hvor nedsivning af nitrat og pesticider er problematisk (Skov og Naturstyrelsen).

Andre forhold der påvirker efterspørgslen efter dyr til naturpleje

Interviewene med amter, kommuner, og Landbrugsrådgivningen antyder, at efterspørgslen af dyr til naturpleje er større end udbuddet. Denne efterspørgsel påvirkes af andre faktorer ud over de ovennævnte. For det første er nærheden til smukke naturområder en væsentlig parameter for tiltrækning af borgere og erhvervsliv. Interessen for anvendelsen af dyr til naturpleje blev ligeledes begrundet i, at dette er den mest korrekte måde at håndtere vores natur på, og i den kulturelle værdi man har ved at have dyr ude i naturen. I forbindelse med den kulturelle historisk værdi, har kommuner og amter vist interesse for anvendelse af de oprindelige racer til naturpleje.

3.1.2 Anbefalinger

1. Et vigtigt element i et velfungerende netværk er ikke blot mangfoldigheden blandt aktørerne, men også tilstedeværelsen af et afhængighedsforhold (interdependence) (Innes & Booher; 2003, 37-40, Sørensen & Torfing; 2005; kap 1). Afhængighedsforhold kræver ikke blot, at aktørerne er afhængige af hinanden, men også at de selv er bevidste herom og kender til hinandens eksistens. Bedre reklamering for de oprindelige husdyrracer, og de muligheder de indebærer i forhold til naturpleje (og nicheproduktion), er derfor nødvendig. Reklamering kan ske gennem dannelse af en direkte kontakt til forskellige aktører (kommuner, private lodsejere, erhvervslivet osv.) eller gennem formidling af en bedre kontakt til medierne.

Et eksempel på de muligheder, som er forbundet med anvendelse af medierne kan hentes fra dagbladet Politiken. Avisen har i løbet af vinter-foråret 2006 fokuseret på anvendelsen af kvæg til afgræsning. Hver uge blev der bragt en historie om en bestemt ko. Der blev dog ikke bragt en historie om køer fra de oprindelige racer. Et eksempel på en uudnyttet mulighed.

2. Udvikling af naturplejeprojekter kombineret med nicheproduktion kræver et samarbejde mellem aktører, der kan fremme og løse problemer omkring naturpleje på den ene side, og aktører som kan bidrage med udvikling af produkter på den anden side. Dette kræver større åbenhed i et netværk i forhold til flere aktører. Inddragelse af flere sektorer åbner for flere finansieringsmuligheder pga. tilstedeværelse af flere aktører, som kan bidrage med ressourcer. Samtidig gives der flere statslige tilskudsordninger til projekter, der gavner forskellige sektorer (se rapport 3).

Kommunerne er nogle af de aktører, man bør samarbejde med i udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Kommunerne har *plejepligt* på en del af de arealer, de ejer. Fra 2007 overtager kommunerne de arealer, hvis pleje administreres af amterne. Kommunerne viser derfor en interesse for naturplejeprojekter og er villige til at bidrage med ressourcer til naturplejeprojekter. Allerede i dag findes der kommuner og amter, som betaler for "leje" af dyr til naturpleje eller for en del af de udgifter, der som regel påhviler avlerne (f.eks. transport af dyr). Desuden indebærer inddragelse af kommunerne øget kontakt til lokalbefolkningen, en variabel der også er afgørende for succes og effekt af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Udvikling af nicheproduktion kan kræve, at man kobler et bestemt produkt til et bestemt sted. Inddragelse af kommunerne i projekterne vil gøre denne opgave nemmere. Endelig har de enkelte kommuner ordninger for at støtte og rådgive nye virksomheder samt hjælp til reklamering for produkter, projekter osv.

Et eksempel på inddragelse af de regionale myndigheder i bevaringsprojekter findes i Norge. De regionale myndigheder i Norge (kommuner og fylker¹⁰) administrerer midler til støtte af jordbrugsdrifter, som er af betydning for miljøet og kulturlandskabet - det såkaldte regionale miljøtilskud. Derfor har det Norske Genressursudvalget valgt at føre et informationsprojekt i de forskellige fylkeskommuner. I forlængelse af det finansierer og igangsætter regionale myndigheder i Norge bevaringsprojekter. Dette varierer fra almindelige tilskudsordninger til avl og naturplejeprojekter til igangsættelse af nicheproduktionsprojekter.

Udover inddragelse af de regionale myndigheder skal inddragelse af andre aktører, der kan være med til at fremme projekterne, overvejes. Der findes interesseorganisationer, som har afgræsning højt på dagsordenen, og som kan bidrage med reklamering, rådgivning, kontakter osv. såsom Dansk Naturfredningsforening. Aktører indenfor turisme og kultur er væsentlige for markedsføring og reklamering for produkter og projekter¹¹. Endelig kræver udvikling af nicheprodukter etablering af kontakt til aktører inden for erhvervslivet, slagterier og mejerier.

De forskellige aktører, der skal inddrages, skal vælges efter deres interesse i projektet og efter de faciliteter, de tilbyder, således at omkostningerne forbundet med projektet kan mindskes. F.eks. vil det være hensigtsmæssigt at inddrage en kommune, der vil inddrage de oprindelige racer i naturpleje, og som også har et lokalt slagtehus med in-

¹⁰ Et fylke svarer i en vis grad til en blanding af amtskommune og statsamt.

¹¹ Støtte fra organisationer eller individer med interesse for projekterne behøver ikke kun at være baseret på økonomiske ressourcer og markedsføring, men også i form af f.eks. tilsyn med dyrene osv.

teresse for projektet. Derved reduceres omkostningerne forbundet med transport til slagting.

3. Åbenhed i netværket betyder, at man ikke udelukkende fokuserer på udvikling af et netværk, der er baseret på aktører med interesse for de oprindelige racer. Antal af avlere af oprindelige racer er begrænset og dermed også dyrestanden. Derfor bliver udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter, som er baseret på disse racer, en svær opgave. En løsning på dette problem kan derfor være, at udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter sker i samarbejde med avlere af andre racer, og med producenter af produkter, der ikke nødvendigvis er baseret på de oprindelige racer.

Et eksempel på et netværk, som udvikler forskellige nicheproduktioner er Rørosmat AS fra Norge. Rørosmat AS arbejder med markedsføring og salg af varer fra Røro regionen. Netværket er mellem producenter af specielle varer fra regionen. En del varer er baseret på de oprindelige racer (STN), mens resten af varerne er baseret på anden slags produktion (Produkterne varierer mellem kød-, fiskeri-, bageri- og mejeriprodukter.) (se www.rorosmat.no)

Inddragelse af avlsforeningerne: Gennemgang af de eksisterende avlsforeninger samt interviewene tegner et billede af foreninger med begrænset aktivitet herunder vedrørende naturpleje og niche produktion. Foreningerne danner dog et netværk for avlerne, og delegering af ansvar for naturplejeprojekterne til foreninger er en åbenlys mulighed. En forudsætning er dog, at naturplejeprojekter bliver et emne, der kommer på dagsordenen.

3.2 Kommunikation i netværket

Kommunikationen mellem aktører kan påvirke hele samarbejdet omkring et bestemt projekt, og afgøre om et projekt bliver en succes eller fiasko. Kommunikation mellem aktører er derfor en af de forudsætninger, som skal analyseres.

3.2.1 Den eksisterende situation

Kommunikationen omkring naturplejeprojekter

Ser man på samarbejdet omkring naturplejeprojekter er der flere faktorer, der peger på at kommunikationen ikke foregår optimalt:

- a. Der er mangel på kendskab til de oprindelige husdyrracer hos en del af lodsejerne.
- b. Avlere mangler information om lodsejere, som er interesserede i dyr til afgræsning, og lodsejere om de avlere som mangler græsningsarealer.
- c. Der er mangel på et struktureret samarbejde mellem avlerne. Et af de problemer, der blev nævnt under interviewene, er, at den enkelte avler har vanskeligt ved at deltage i naturplejeprojekter alene. Dette forårsages af:
 - Den enkelte avler har ikke nok dyr.
 - En enkelt avler kan ikke bære omkostningerne alene.
 - Der efterlyses opbakning fra andre avlere.
- d. I henhold til Landbrugsrådgivningen, Landscentret, er der generelt kommunikationsproblemer mellem avlerne og lodsejerne. Parterne kender ikke nok til hinandens behov, hvilket kan resultere i, at avlerne ikke vil sende deres dyr ud til afgræsning.
- e. Der er mangel på et fælles mål for naturplejeprojekter. Der mangler desuden fælles forståelse for, hvordan naturplejeprojekter, kan være til gavn for både avlerne og bevaringsarbejdet.

Kommunikation mellem aktørerne i bevaringsarbejdet, generelle træk

For strukturering af et hensigtsmæssigt samarbejde omkring naturplejeprojekterne er man nødt til at analysere alle de faktorer, som kan påvirke dette. Hvorvidt den eksisterende samarbejdsstruktur omkring bevaringsarbejdet kan anvendes til at udbygge et kombineret projekt, ligesom det rapporten beskæftiger sig med, skal også undersøges.

Målene og retningslinjerne for arbejdet omkring de oprindelige husdyrracer fastsættes hovedsageligt af Genressourceudvalget. Beslutningsprocessen i Genressourceudvalget er horisontal og foregår gennem forhandling og dialog. Udvalget udarbejder en arbejdsplan og har ansvaret for tildeling af forskellige tilskud til dyr samt til projekter og arrangementer. Uddeling af tilskud foregår på baggrund af ansøgninger.

Udvalget indgår partnerskabsaftaler med forskellige avlsforeninger. Avlerne repræsenteres i udvalget af repræsentanter for de forskellige dyrearter. Disse bliver valgt af de

forskellige foreninger. Der findes avlsforeninger, som ikke har en partnerskabsaftaler med udvalget, og som ikke deltager i det formelle bevaringsarbejde. Blandt avlerne hersker der ikke altid enighed om bevaringsarbejdets indhold eller de dyr, som skal indgå i dette. Interviewene peger på, at en del af denne uenighed kan tilskrives fordomme og mangel på forståelse for hinandens interesser.

3.2.2 anbefalinger

En af hovedelementer i Innes og Booher's model udover mangfoldighed af interesse og afhængighedsforhold (interdependece) er autentisk dialog. Autentisk dialog er præget af åbenhed. Formålet med dialogen er løsning af problemer i fællesskab og gennem udbygning af konsensus. Der er flere elementer i autentisk dialog (Innes & Booher; 2003; 37-41):

- a. Aktørerne skal i fællesskab definere de målsætninger, som ligger til grund for samarbejdet, og nå til en konsensus omkring de værktøjer, som skal anvendes for realisering af disse mål.
- b. Det er vigtigt at skabe en atmosfære for fri meningsudveksling.
- c. Interesserepræsentanterne i dialogen skal være legitime repræsentanter for de interesser de repræsenterer.
- d. Påstandene i dialogen skal være præcise og oprigtige.
- e. Det skal altid være muligt at udfordre den eksisterende status quo, samarbejdsprocessen. Dette vil sikre, at nye mere effektive ideer kommer på banen og erstatter gamle og ineffektive ideer.

Ved anvendelse af denne model anbefales følgende:

1. Dannelse af et forum, hvor de aktører, der har interesse i projekterne, kan diskutere og løse de problemer, der er forbundet med disse.
2. Udvikling af projekterne vil ske gennem et samarbejde mellem repræsentanter af forskellige interesser. Repræsentanterne skal udvikle en god kontakt til deres bagland.
3. Uenigheder mellem avlerne kan undertiden stå i vejen for et konstruktivt samarbejde og kan føre til tilbageholdelse af potentielle interesser. En frugtbar diskussion mellem avlerne er et godt afsæt for samarbejdet omkring naturplejeprojekter. Dannelse af fora, hvor konflikter diskuteres og løses, anbefales. Det er vigtigt, at der hersker gensidig respekt, og at alle har mulighed til at blive hørt under diskussionerne. Desuden skal formålet med diskussioner være klart for alle parter. Løsning af problemerne vil ofte være en langvarig proces, og det er vigtigt, at der udvikles en fælles forståelse for de fælles interesser. Udvikling af personligt kendskab gennem processen er også et godt redskab for løsning af uenigheder. Det er vigtigt, at samarbejdet mellem avlerne kan styrkes gennem seminarer, workshop mv., men også gennem yderligere inddragelse af de interesserede avlere i

- bevaringsarbejdet. Eksemplet om Sacramento Water Forum (se nedenfor) viser, hvordan et frugtbart samarbejde mellem mange divergerende aktører kan lykkes.
4. Bevaringsarbejdet generelt og udvikling af naturpleje- og nicheprojekter involverer flere aktører og forskellige interesser, som alle bidrager til processen. Det er vigtigt, at *alle* kan bidrage og indgå i udviklingen af naturpleje- og nicheproduktionsprojekterne.
 5. Under udvikling af naturpleje og nicheprojekterne er det vigtigt med informationsudveksling på tværs af aktører og projekter i et forum, hvor problemer og videre udvikling kan diskuteres. Dannelse af et bredere forum skaber mulighed for, at aktørerne kan danne et netværk med hinanden og dermed få gensidig opbakning. Kommunikation i dette forum skal forgå i overensstemmelse med de principper, der ligger til grund for en autentisk dialog (se ovenfor).
 6. Løsning af opgaver i fællesskab betyder, at aktører med interesse for naturpleje- og nicheproduktionsprojekter sammen skal definere et fælles mål og opnå en fælles forståelse for, hvor man vil hen med projekterne. Et fælles mål som aktørerne identificerer skaber et bedre samarbejde, da aktørerne har et fælles mål, de skal stræbe efter.

The Sacramento Water Forum er en gruppe af repræsentanter fra interesseorganisationer, erhverv, regionale myndigheder og landbrug. Gruppen har i 6½ år arbejdet for at danne konsensus for styring af vandforbruget i Californias semi-ørken. På trods af forskellige interesser og uenigheder i starten, lykkedes det at strukturere et produktivt samarbejde ved hjælp af autentisk dialog. Her blev alle ideer accepteret, netværksmanagement var accepteret af alle, repræsentanterne blev opfattet som legitime, intensiv kommunikation (som har også ført til venskab mellem aktører fra de forskellige grupper) og ekspertise blev accepteret af alle. (Innes & Booher; 2003; 33-59, www.waterforum.org)

3.3 Netværksmanagement: Styring af samarbejdet

Samarbejdsstrukturen omkring udvikling af naturpleje- og nicheprojekterne bør være horisontal. Der skal dog også være en enhed, som kan fungere som stab (eller netværksmanager (se Kickert & Klijn; 1997). Stabsfunktion vil omfatte koordinering af samarbejdet, således at man kan opnå konsensus og hermed fælles problemløsning. Stabsfunktionen kan desuden fungere som et rådgivende organ og sekretariat.

Netværksmanageren kan anvende forskellige strategier for styring af netværket (Kickert & Klijn; 1997; 35-61, Innes & Booher; 2003; 31-41):

Kobling af forskellige aktører sammen i et netværk (netværksaktivering) og sørge for en informationsstrøm mellem aktørerne.

- b. Kobling mellem aktører, problemer og løsninger.
- c. Sørge for at forudsætninger for en autentisk dialog er til stede.
- d. Staben har desuden en funktion som facilitator i forhold til arrangering af møder, lokaler, samarbejdets struktur osv.
- e. Nok så vigtig kan en netværksmanager påvirke interaktionen og magtforholdene mellem de forskellige aktører.

For at et effektivt samarbejde kan opnås, er det vigtigt, at staben er accepteret af alle de involverende aktører (Innes & Booher; 2003; 37-41).

3.3.1 Den eksisterende situation

Genressourceudvalgets fungerer som koordinator for bevaringsarbejdet og som et rådgivende organ i forhold til øvrige aktører.

3.3.2 anbefalinger

Managementfunktionen bør, men kan fordeles mellem forskellige aktører:

Genressourceudvalget

Genressourceudvalget er en statslig myndighed, der har ansvar for koordination af genbevaringsarbejdet for oprindelige husdyr. Udvalget har mulighed for at skabe kontakt både til en stor del af avlerne og til aktører fra andre sektorer, som kan inddrages i naturpleje- og nicheprojekter. Udvalget skal være ansvarligt for det initiale arbejde omkring disse projekter. Det gælder skabelse af kontakt til relevante aktører, søgning efter eksterne koordinører (se nedenfor), udarbejdelse af arbejdsplan osv. Desuden skal udvalget fortsat spille en rolle som et rådgivende organ og udføre kontrol med, at udviklingen af projekterne ikke skader bevaringsarbejdet.

Ekstern koordinator

Inddragelse af en ekstern partner, der har ekspertise i afholdelse af workshops, netværksdannelse, produktudvikling osv., og som kan skabe kontakter til ekspertise på

disse områder, kan anbefales. Anvendelse af en koordinator, der besidder denne ekspertise, vil kunne sikre en bedre strukturering af projekterne. En ekstern neutral koordinator kan desuden nemmere accepteres af alle aktører.

Koordinatorens opgaver vil være:

- a. At arrangere workshops eller andre fora for dialog.
- b. At hjælpe med igangsættelse af et netværk omkring projekterne.
- c. At rådgive.
- d. Kontakt til medierne (og opretholdelse af hjemmeside),
- e. Udarbejdelse af budget.

Tilstedeværelsen af en koordinator behøver ikke at være en permanent løsning. Koordinatoren kan følge projekterne i opstartfasen, indtil netværket omkring projekterne er etableret.

Dannelse af center for rådgivning og markedsføring.

Dannelse af et organ, hvis ansvar er afholdelse af kurser, dannelse af netværk - også på internationalt plan, efteruddannelse, reklamering for og markedsføring af produkter, anbringelse af midler til udvikling og forskning samt rådgivning i nye projekter, kan anbefales. De projekter, rapporten beskæftiger sig med, kræver konstant udvikling, reklamering og markedsføring. Det skal ligeledes gøres nemmere for flere projekter at komme på banen.

Eldrimner i Sverige er center for rådgivning og udvikling af specielle nicheprodukter. Centeret udfører rådgivning i forbindelse med udvikling af nicheprodukter og rådgivning til eksisterende producenter. Desuden har centret ansvar for formidling af information, informationsudveksling, samling af viden, arrangering af kurser og dannelse af netværk på nationalt og internationalt plan. Projektet startede som et regionalt projekt i Jämtland region, men fra 2005 er det blevet til et nationalt projekt. (se www.eldrimner.com)

4. Samarbejdets organisationsstruktur

De ovennævnte anbefalinger peger på strukturering af et samarbejde, der vil fremme naturpleje- og nicheproduktionsprojekter som beskrevet i det følgende.

4.1 Organiseringsmodellen

Visionen med modellen er at skabe et velstruktureret samarbejde/organisation for udvikling af forskellige naturpleje- og nicheproduktionsprojekter med de oprindelige husdyrracer.

Følgende organiseringsmodel er inspireret af en styringsmodel, som blev anvendt blandt andet i Græsted-Gilleleje kommune (Sørensen; 2003; 95-97).

4.2 Modellens elementer

Kernen i samarbejdet er et forum for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. I nedenstående diagram repræsenteres dette forum i ”blomsten”, hvor gruppens aktører (bladene) holdes sammen gennem dialog (blomstens centrum). Udenfor blomsten ligger staben (eller netværksmanageren), der har ansvar for rådgivning og koordinering af samarbejdet, samt en eksterne ad-hoc gruppe.

Forum for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter

Deltagerne i dette forum er repræsentanter for de aktører, som er beskrevet i det første afsnit, og derfor beskrives de ikke yderligere her. Der findes intet hierarkisk forhold mellem aktørerne. Problemløsning, fastsættelse af mål, evaluering, udveksling af viden og information osv. foregår gennem dialog. Dialogen skal foregå i overensstemmelse med de principper, der gælder den autentiske dialog.

Forumets opgaver er:

- a. Formulering af en overordnet målsætning og udveksling af viden, information og erfaringer samt diskussion af instrumenter for udvikling af projekterne.
- b. Udvikling af fælles varemærker i forbindelse med nicheprodukter.
- c. Kobling af forskellige aktører til forskellige projekter.
- d. Fordeling af midler og ressourcer.
- e. Formidling.
- f. Løsning af koordinationsproblemer.

Netværksmanagement

Genressourceudvalget fungerer som igangsætter af ”forum- projektet”. Udvalgets anden funktion i denne sammenhæng er at kontrollere, at projekterne ikke skader bevaringsarbejdet. Koordineringen af netværket bør foregå i samarbejde med en koordinator, som kan være et privat konsulentfirma.¹² Fordelen med et velfungeret horisontalt netværk er, at netværket som regel er selvjusterende og selvforsynede (Sørensen & Torfing; 2005, kap. 1), hvilket i dette tilfælde vil betyde, at koordinatorens arbejde er mest afgørende i opstartsfasen. Projekterne er dog konstant under udvikling og muligheden for, at flere projekter kommer på banen, skal forblive åben. Derfor vil dannelse af et center for rådgivning og markedsføring (tilsvarende Eldrimner i Sverige) stadig være en fordel.

Ad-hoc gruppen

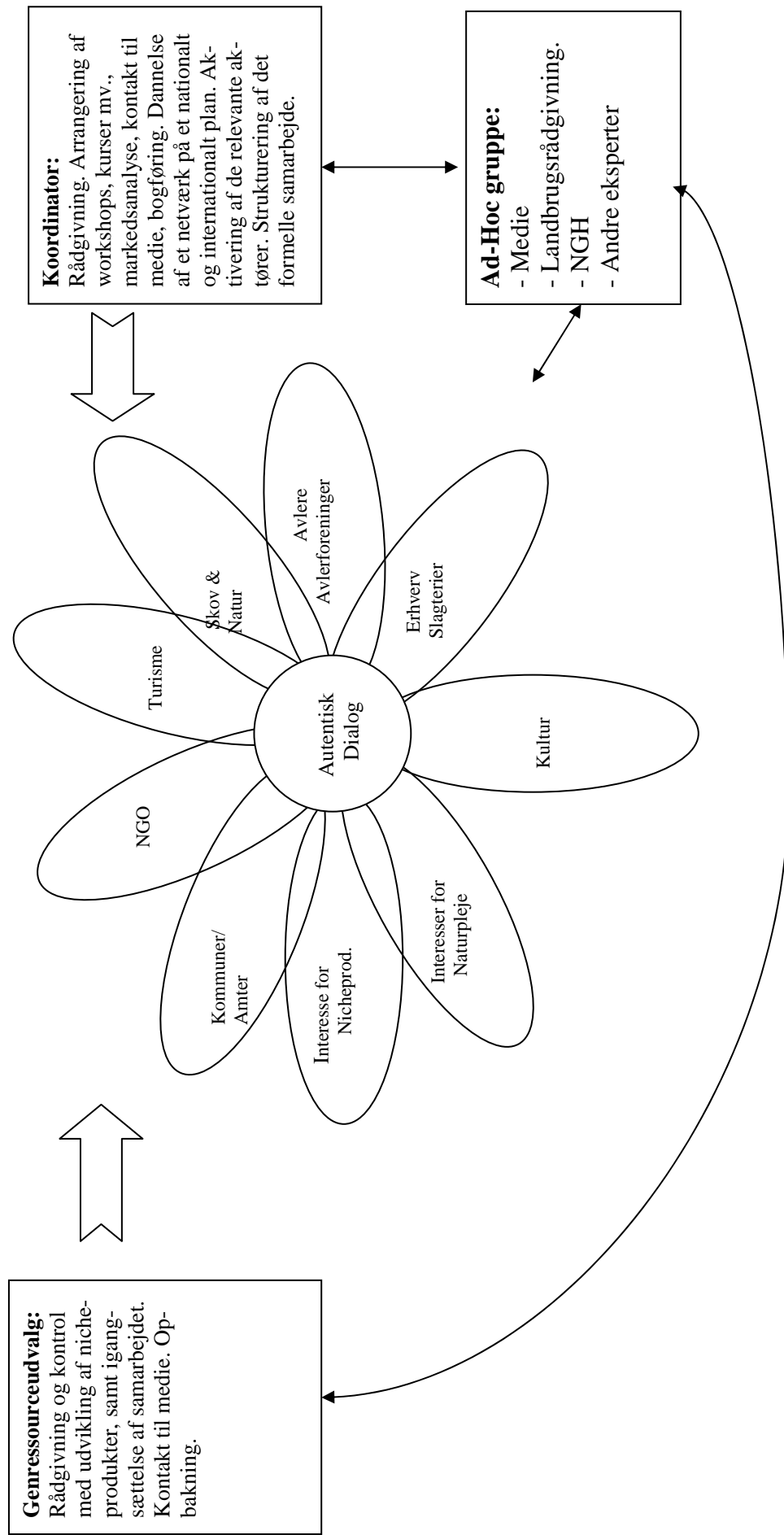
Udover staben og de aktører, som er netværkets kerne, findes der eksterne aktører, der kan spille en betydende rolle i forhold til udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. De bør involveres i samarbejdet i forbindelse med specifikke opgaver. I diagrammet er de samlet under ”ad-hoc gruppe:

- a. Medierne har en vigtig rolle i synliggørelse af projekterne igennem reklamering for de oprindelige racer osv.
- b. Landbrugsrådgivningen, Landscentret kender forholdene mellem avlere, lodsejere og rådgiver om afgræsningsprojekter. Landbrugsrådgivningen har kontakt til lods ejere og avlere af andre racer, noget der vil være gavnligt, hvis man vil udvikle projekter i samarbejde med aktører uden for de oprindelige racers kreds.
- c. NGH: NGH (Nordisk Genbank Husdyr) bidrager i denne sammenhæng gennem udveksling af viden og erfaring mellem de nordiske lande, organisering af fælles projekter samt udvikling af fælles nordiske produkter.
- d. Aktører fra forskningsområdet er nødvendige for undersøgelse af kødkvalitet, dyrenes egenskaber i forbindelse med naturpleje, analyser af områder der egnet til afgræsning osv. samt markedsanalyser. Under aktører inden for forskningsområdet findes desuden konsulenter for specifikke opgaver, f.eks. markedsføring og produktudvikling.

De følgende sider indeholder et diagram, der skaber et overblik over forslag til strukturering af samarbejdet omkring udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter:

¹² Koordinators opgaver er i overensstemmelse med de funktioner, som er beskrevet i afsnit 3.3.2

Samarbejdsstruktur omkring udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter.

4.3 Andre mulige samarbejdsformer

Den ovennævnte organiseringsstruktur vil være effektiv ved udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Opstartsfasen til dette samarbejde kan være en kompliceret proces. Effekten af denne form for organisering er uklar, da formen ikke tidligere er prøvet på det område, rapporten beskæftiger sig med. En kort beskrivelse af andre mulige modeller for udvikling af projekterne er derfor nødvendig med henblik på diskussion om hvilken form for organisering, der er mest optimal.

Udvikling af projekter gennem tilskudsordninger

Udvikling af projekterne kan ske gennem uddeling af tilskud til interesserede i projekterne. Det kan ske i overensstemmelse med den nuværende form, hvor der reklameres for ønskede projekter, og hvor tilskuddet uddeles på baggrund af ansøgninger. Dette forslag er simpelt. Samtidig giver det mulighed for, at frugtbare projekter kommer på banen. Derimod er sandsynligheden for at danne et velfungerende netværk for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter mindre.

Reklamering

Endnu en mulighed er at investere ressourcerne i intensiv reklamering for de oprindelige racer og muligheden for at anvende dem til projekterne, reklamering for tilskudsmulighederne, udarbejdelse af rådgivningsmateriale samt oprettelse af en netbaseret database, der skaber kontakt mellem avlerne og lodsejer. Problemet med denne model er, at avlerne og andre relevante aktører ikke inddrages i udviklingen og dermed ikke får et medansvar for, at processen lykkes.

Etablering af forskellige arbejdsgrupper

I stedet for etablering af én central gruppe er det muligt at opdele samarbejdet i forskellige grupper, der beskæftiger sig med forskellige områder. F.eks. formidling af informationer, udvikling af produkter og udvikling af naturplejeprojekter. Denne model er inspireret af den svenske model for bevaringsarbejdet, hvor Jordbruksverket har det overordnede ansvar for koordinering og fordeling af tilskud, og hvor der parallelt findes forskellige følgegrupper til f.eks. formidling af information og rådgivning.

Opdeling af samarbejdet på to planer: et nationalt og et regionalt

Modellen kan anvendes både på regionalt og nationalt plan. Anvendelse af modellen på regionalt plan er favorabel for udvikling af et projekt, der kan tilknyttes til et bestemt region, men man risikerer, at der ikke findes tilstrækkelige aktører, som har interesse i projektet. Angående de oprindelige racer kan der desuden være tvivl om, hvorvidt udvikling af projekter med så små besætninger kan fungere på en regionalt plan. På nationalt plan vil modellen sikre udveksling af viden og information mellem flere aktører og projekter. Udvikling af et specielt varemærke for de oprindelige racer

må ligeledes foregå i nationalt regi. Ved opdeling af modellen på to niveauer kan man opnå de fordele, som er forbundet med både regionale og nationale projekter. På det regionale plan foregår selve arbejdet omkring projekterne med deltagelse af lokale aktører. På nationalt niveau foregår udveksling af information mellem de forskellige projekter, udvikling af fælles varemærker, forskning, osv.

5. Perspektivering: Et nordisk samarbejde?

Et nordisk samarbejde for bevaring af de oprindelige husdyr findes allerede i regi af NGH (Nordisk Genbank Husdyr). Desuden er der også mangel på naturpleje i andre nordiske lande. Endvidere er der udvikling af nicheproduktion med oprindelige racer. Et nordisk samarbejde for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter vil derfor være naturligt. Et nordisk samarbejde kan fokusere på to områder: forskning, fælles problemløsning samt udveksling af viden på den ene side og udvikling af fælles nordiske produkter på den anden.

5.1 Forskning og udveksling af viden

Et nordisk samarbejde kan bruges til udvikling af fælles forskningsprojekter, udveksling af viden mellem lande samt etablering af et forum, hvor problemer kan diskuteres og løses. I denne forbindelse kan NGH spille en væsentlig rolle. Det gælder¹³:

- a. Udnyttelse af erfaringer og viden fra de forskellige lande.
- b. Igangsættelse af forskningsprojekter. NGH kan selv initiere eller støtte forskningsprojekter. Organisationen kan desuden fungere som en koordinator, der inddrager forskellige aktører i fælles forskningsprojekter.
- c. Dannelse af fora hvor erfaring kan udveksles og diskuteres (workshops mv.).

5.2 Udvikling af fælles nordiske produkter

Under besøget hos NGH blev muligheden for udvikling af produkter, der fremstår under et fælles nordisk varemærke, foreslået. Udvikling af fælles produkter skaber mulighed for at samle flere aktører og dermed mere viden, erfaring, ideer og sandsynligvis ressourcer. Der er dog tvivl om, hvorvidt udvikling af sådanne projekter er muligt på det nuværende tidspunkt. Myndighederne i Sverige og Norge er ikke så begejstrede for ideen. Desuden er der forskel mellem landene i organisering og prioritering af projekterne, noget som kan medføre vanskeligheder for udvikling af produkter på nordisk plan. Udvikling af fælles nationale varemærker kan være første skridt, inden man forsætter med udvikling af fælles nordiske produkter.

¹³ På baggrund af interview med Erling Fimland, direktør for NGH

6. Konklusion og opsummering

Der anbefales et projekt, der kombinerer bevaring af oprindelige husdyrracer med nicheproduktion, naturpleje, evt. turisme osv. Projektet åbner for flere tilskudsmuligheder og vil føre til bedre synlighed af dyrene, en øgning af antallet af dyr og tiltrækning af nye avlere.

Tilgangen i denne rapport har været, at organisationen omkring udvikling af projekter er væsentligere end selve de instrumenter, der anvendes. Udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter med de oprindelige racer kræver dannelse af et velfungerende netværk, som kan udvikle sådanne projekter og løse de problemer, som følger med dem. Der kræves desuden åbenhed i forhold til nye samarbejdsformer og til at samarbejde med andre aktører og miljøer.

Den organisering af samarbejdet for udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter, som rapporten er kommet med, skaber en samarbejdsstruktur, der kan føre til:

- a. En seriøs udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter.
- b. At få de oprindelige husdyr tættere på den brede befolkning.
- c. Øgning af chancerne for en optimal udnyttelse og adgang til ressourcer.
- d. Effektiv problemløsning.
- e. En dynamisk struktur.

Rapporten angiver mulige retningslinjer, der kan lægges til grund for et samarbejde omkring udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Diskussion omkring den rette samarbejdsform, en konkret arbejdsplan og projektbeskrivelse er næste trin.

De oprindelige racer repræsenterer en kulturhistorisk værdi, der kan konkurrere med andre dyreracer. Ved udvikling af kombinerede projekter, som rapporten beskæftiger sig med, er det vigtigt, at man fremhæver de muligheder, disse dyr indebærer.

De forskellige anbefalinger, rapporten er kommet med er følgende:

Forudsætning for et frugtbart samarbejde

Aktører:

1. Bedre reklamering for de oprindelige racer i medierne og i eksisterende afgræsningsforeninger osv.
2. Mere åbenhed og inddragelse af flere aktører i samarbejdet.
3. Kombineret af projekterne med aktører uden for "de oprindelige racers miljø"

Kommunikation:

1. Strukturering af et godt samarbejds miljø mellem avlerne.
2. Dannelse af et forum hvor problemerne kan diskuteres og løses.
3. Fastsættelse af mål og visioner skal ske i fællesskab.
4. Kommunikation i netværket skal ske i overensstemmelse med principper bag autentisk dialog.

Netværksmanagement:

1. Der skal inddrages et koordineringsorgan med ansvar for styring af samarbejdet.
2. Strukturering af rådgivende organ for markedsføring og udvikling af produkter.

Organisationsstruktur:

1. Sammensætning af en arbejdsgruppe for udvikling af naturpleje og nicheproduktionsprojekter.
2. Arbejdet i gruppen skal være i overensstemmelse med de ovenstående forudsætninger (mangfoldighed af aktører, autentisk dialog osv.)
3. Genressourceudvalget har ansvar for det initiale arbejde omkring sammensætning af arbejdsgruppen.
4. Gruppens arbejde skal koordineres af en ekstern koordinator, der har ekspertise i afholdelse af workshops, netværksdannelse, produktudvikling osv., og som kan skabe kontakter til ekspertise på disse områder.

7. Litteraturliste

Kickert, W.J.M & H.E-Klijn, "Public Management and Network Management: An Overview" i W.J.M Kickert, H.E- Klijn & J.F.M Koppenjan, *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*, London, 1997, pp. 35-61.

Innes J.E & David E. Booher, "Colaborative policymaking: governance through dialogue", i *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*, Cambridge, 2003.

Miljøbeskyttelseslov, i http://www.retsinfo.dk/_GETDOCM_/ACCN/A20040088429-REGL.

Sørensen Eva, *Politikerne og netværksdemokratiet*, København, 2003.

Sørensen Eva & Jakob Torfing, *Netværksstyring*, Roskilde, 2005

Relevante Hjemmesider:

Eldrimner: www.eldrimner.com

Danmarks Naturfredningsforening: www.dn.dk

Landbruigrådgivning: www.lr.dk

Nordysk naturkød: www.naturkod.dk

Rørsmat A/S: www.rorsmat.no

Sacramento Water Forum: www.waterforum.org

Skov og Naturstyrelsen (om naturpleje):

www.skovognatur.dk/Emne/Naturbeskyttelse/

Delrapport 3 - Eksisterende og forventede tilskudsordninger ved anvendelse af oprindelige husdyrracer til naturpleje og nicheproduktion

Resumé

Som et led i Arbejdsplan 2006 ønsker Genressourceudvalget at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Formålet med denne rapport er at kortlægge eksisterende og mulige fremtidige tilskudsordninger til anvendelse af oprindelige truende racer til naturpleje- og nicheproduktionsprojekter. Rapporten sonderer mellem statslige og regionale støtteordninger.

Rapporten er baseret på interview med aktører fra Direktorat for FødevarerErhverv og fra Skov og Naturstyrelsen. Rapporten er ligeledes baseret på indsamling af information om støtteordninger i adskillige kommuner.

Landdistriktsprogrammet indeholder tilskudsmuligheder, der kan anvendes til dækning af omkostninger forbundet med naturpleje, og som betales til lodsejeren. Denne tilskudsordning administreres af amterne.

Programmet indeholder desuden tilskudsmuligheder, som kan finansiere naturplejeprojekter kombineret med nicheproduktion.

Der findes tilskudsmuligheder, som kan finansiere forskning forbundet med projekterne. Der findes desuden regionale myndigheder, som betaler for anvendelsen af dyr i naturpleje. Adskillige kommuner har desuden oprettet forskellige ordninger for at hjælpe projekter, som gavner erhverv og turisme i kommunen.

1. Indledning

Genressourceudvalget ønsker at fremme anvendelsen af de oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabspleje samt nicheproduktion. Som et led i Arbejdsplan 2006 ønsker man at skabe et overblik over eksisterende aftaler om natur- og landskabsplejeprojekter samt en undersøgelse af mulighederne for udbygning af partnerskaber mellem avlere og andre aktører med interesse for natur- og landskabspleje.

Undersøgelsens forløb opdeles i to og udmunder i to rapporter. Første del består af en kortlægning af eksisterende aftaler om anvendelse af oprindelige danske husdyrracer til natur- og landskabsplejeprojekter. Anden del består af en analyse og en kortlægning af mulighederne for udbygning af et samarbejde om udvikling af naturpleje- og nicheproduktionsprojekter mellem avlere af oprindelige husdyrracer og andre aktører. I forlængelse af dette projekt ønsker udvalget desuden at kortlægge eksisterende og forventede tilskudsmuligheder til dyr til natur- og landskabspleje samt til nicheproduktion. Denne rapport skaber et overblik over disse muligheder.

1.1 Metode og empiri

Rapporten er baseret på interview med aktører i Direktoratet for FødevareErhverv og i Skov- og Naturstyrelsen. Rapporten er ligeledes baseret på indsamling af information om støtteordninger for erhverv og turisme i en række kommuner. Rapporten sonderer mellem statslige og regionale tilskudsordninger.

2. Statslige tilskudsordninger

2.1 Landdistriktsprogrammet

Landdistriktsprogrammets overordnede formål er at fremme en bæredygtig og sammenhængende udvikling i landdistrikterne. Desuden er formålet at udvikle kvaliteten af produktionen inden for land- og skovbrug og samtidig tage øget hensyn til miljø, økologi og dyrevelfærd. Programmet tilbyder flere tilskudsordninger, der forventes at kunne anvendes til at fremme brugen af de oprindelige racer i naturplejen eller udvikling af et kombineret projekt, der vil gavne flere sektorer. Landdistriktsprogrammet har hjemmel i landdistriktsstøtteleven og grundforordning om støtte for landdistrikterne (EU). Programmet udarbejdes for 6 års periode. Det følgende bilag er baseret på programmet for 2000-2006, da programmet for den kommende periode ikke er godkendt endnu.

2.1.1 Tilskudsordninger til naturpleje

Der findes ikke en eksisterende eller en fremtidig konkret tilskudsordning til at fremme anvendelse af de oprindelige racer til naturpleje i programmet. Angående naturpleje findes der dog de følgende tilskudsmuligheder:

- a. Miljøvenlige Jordbrugsforanstaltninger (MVJ): Landmænd kan søge tilskud til miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger i særligt følsomme landbrugsområder (SFL-områder). SFL-områderne udpeges af amtet. Tilskudsordningerne forvaltes af amtet og uddeles til lodsejerne. Formålet med at give tilskud er at beskytte miljø og natur i særligt følsomme landbrugsområder.

Dette skal ske ved at:

- nedsætte udvaskningen af kvælstof
- fremme miljøvenlig ekstensivering af landbruget
- anvende miljøplanlægning i jordbrugsdriften
- beskytte vandløb og søer mod forurening med pesticider
- påvirke ressourcerne af grundvand mindst muligt

Jordbrugerne kan få tilskud til:

- nedsættelse af kvælstoftilførslen
- etablering af efterafgrøder
- miljøvenlig drift af græs- og naturarealer
- etablering af ekstensive randzoner
- etablering af vådområder
- braklagte randzoner

- b. Tillæg til græsning i særligt værdifulde områder. Tillægget betales til jordbrugeren og dækker blandt andet veterinært tilsyn med dyrene.
- c. Tilskud til pilotprojekter: Fødevareministeriet giver tilskud til landmænd, landboforeninger og private virksomheder m.fl., der vil fremvise, formidle og udbrede interessen for miljøvenligt landbrug.

Projekterne skal vise de praktiske muligheder i forbindelse med miljøvenligt landbrug og udbrede kendskabet til miljøvenlige jordbrugsmetoder og driftsformer for at motivere flere landmænd til at vælge miljøvenlige eller økologiske jordbrugsmetoder. Fødevareministeriet støtter f.eks. demonstrationsprojekter om miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger og økologisk jordbrugsproduktion. Der kan også gives støtte til demonstration af miljøvenlige jordbrugsmetoder, der bidrager til at mindske udvaskningen af kvælstof og fosfor eller til at beskytte eller forbedre den eksisterende natur. Det kan også være demonstration af græsningsselskaber. Tilskuddet kan udgøre op til 100 pct. af de udgifter, der er nødvendige for at gennemføre projektet. Det er en betingelse for at få tilskud, at projektet bliver vist frem og demonstreret – f.eks. i form af markvandring, rundvisninger og informationsmøder eller udarbejdelse af informationsmateriale. Der er afsat 10,2 mio. kr. til ordningen i 2006.

2.1.2 Støtte til kombinerede projekter

Udover miljø og natur sætter Landdistriktsprogrammet hovedsageligt fokus på udvikling af det lokale erhvervsliv eller forbedring af livskvaliteten i landdistrikterne. Et kombineret projekt, der vil gavne disse områder, vil derfor øge chancerne for tilskud (i forhold til direktorat for FødevareErhverv).

Ud over de støtteordninger, som kan dække de omkostninger, der er forbundet med græsning, findes der tilskudsmuligheder, som kan anvendes til udvikling af nicheprodukter eller til andre fælles projekter, som vil gavne flere sektorer:

- a. Sammenslutninger af landmænd og virksomheder (dog ikke erhvervs- eller brancheorganisationer) kan søge om tilskud til oplysningskampagner, salgsfremstød og reklame for kvalitetsfødevarer med henblik på at informere forbrugerne om kvalitetsfødevarer. Betingelserne for tilskuddet er følgende:
 - De tilskudsberettigede aktiviteter skal udgøre mindst 50.000 kr.
 - Samtlige parter i den producentsammenslutning, der søger tilskud, skal på ansøgningstidspunktet være godkendt under én af de kvalitetsordninger, der er nævnt i § 2, stk. 2
 - Alt materiale skal svare til det materiale, der er beskrevet i ansøgningen
 - Aktiviteterne må ikke være rettet mod handelsmærker

- Materialet må ikke tilskynde til forbrug af et produkt på grund af dets særlige oprindelse, med mindre produktet er omfattet af den kvalitetsforordning, der er indført ved Rådets forordning (EF) nr. 2081/92
 - EF-logoet for de pågældende kvalitetsmærkeordninger skal anføres på alt materiale til oplysningskampagner, salg fremstød og/eller reklame
 - Samtlige parter i den producentsammenslutning, der søger tilskud, skal på ansøgningstidspunktet overholde de gældende regler med hensyn til miljø
 - Ansøger skal kunne dokumentere egenfinansiering af projektet (reglerne for finansieringen fremgår af § 15, stk. 2 i bekendtgørelsen).
- b. Tilskud for udvikling af landdistrikter (artikel 33). Formålet med tilskuddet er udvikling af landdistrikterne ved at skabe attraktive erhverv og livsvilkår samt indkomstmuligheder. Tilskuddet gives til følgende områder:
- Tilvejebringelse af basale servicefaciliteter for erhvervslivet og befolkningen i landdistrikterne
 - Renovering, sanering og udvikling af mindre byer i landdistrikterne samt beskyttelse og bevarelse af landdistrikternes kulturværdier
 - Udvikling og forbedring af infrastrukturen der er forbundet med udviklingen af jordbruget
 - Fremme af aktiviteter inden for turisme og håndværk
 - Diversificering af aktiviteterne på jordbrugsområdet
 - Afsætning af kvalitetsprodukter fra jordbruget
 - Etablering af fodstier i form af trampestier i det åbne land.

2.2 Tilskud til forskning og innovation

Landdistriktsprogrammet giver ikke hjemmel for tilskudsordninger til forskning. Tilskudsordninger til forskning i enten naturpleje eller i udvikling af nicheprodukter kan ske gennem en fællespulje i Direktoratet for FødevarerErhverv på de områder og de betingelser, som står i innovationsloven.

(se <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=10647>)

3. Regionale tilskudsmuligheder

Der findes kommuner, som er villige til at betale for leje af dyr til afgræsning (f.eks. Herning kommune). Angående erhvervsudvikling opretter flere kommuner forskellige ”pakker”, hvis formål er at hjælpe nye virksomheder eller at hjælpe projekter, som fremmer turismen og erhverv i kommunen. Her tales der f.eks. om hjælp til oplysningskampagner og reklamering, kurser og rådgivning osv. Disse ordninger varierer mellem de forskellige kommuner. Der findes dog nogle regionale netværk mellem kommunerne, hvis formål er at tilbyde hjælp til igangsættelse af projekter inden for turisme og erhverv. (se f.eks. www.regionaalborg.dk, og www.ringkobingfjord.dk).

